

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (1): 735/748

**Octavio Paz'ın Yazınsal Yaklaşımı ve Çeviriye İlişkin Görüşleri
Üzerine Bir Değerlendirme**

A Review on Octavio Paz's Literary Approach and Thoughts about
Translation

Göksenin ABDAL

Arş. Gör., İÜ İngilizce Mütercim Tercümanlık ABD

Res. Asst., IU Fac. of Lett. English Translation and Interpreting Dept.

e-mail: abdalgoksenin@gmail.com

Orcid ID: [0000-0002-7122-0516](https://orcid.org/0000-0002-7122-0516)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 15.11.2018
Kabul Tarihi / Accepted	: 16.03.2019
Yayın Tarihi / Published	: 28.03.2019
Yayın Sezonu	: Ocak-Şubat-Mart
Pub Date Season	: January-February-March

Atıf/Cite as: ABDAL, G. (2019). Octavio Paz'ın Yazınsal Yaklaşımı ve Çeviriye İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (1), 735-748. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/43055/483215>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

Octavio Paz'ın Yazınsal Yaklaşımı ve Çeviriye İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme

Öz

Bu çalışmanın amacı, Meksikalı şair Octavio Paz'ın "Söz Sanatı ve Söze Bağlılık Açısından Çeviri" başlıklı yazısından hareketle, Paz'ın çeviriye ilişkin düşüncelerini tartışmaya açmaktır. Çeviri eylemini diller üstü bir yaratma eylemi olarak gören Paz, yazı içerisinde, geçmişten günümüze çeviri tartışmalarına sıklıkla konu olan birtakım kavramlar (eşdeğerlik, yerileştirme, yabancılaştırma, vb.) aracılığıyla çeviri kavramı üzerine düşüncelerini ortaya koymuştur. Bu çalışmanın birinci aşamasında, Octavio Paz'ın yaşamı kısaca ele alınmakta; ikinci aşamasında, yazın üzerine düşünceleri değerlendirilmekte; üçüncü aşamasında ise "Söz Sanatı ve Söze Bağlılık Açısından Çeviri" başlıklı yazısından hareketle, yazın çevirisi üzerine bakış açısına odaklanılmaktadır. Çalışma sonucunda, şairin yazın üzerine görüşlerinin yaşam deneyimlerinden büyük oranda etkilendiği ve yazın üzerine görüşleriyle çeviriye ilişkin düşünceleri arasında koşutluklar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Octavio Paz, Yazın Çevirisi, Çeviri Evrenselleri, Çevirmen Araştırmaları, Yeniden Yazma, Çevrilebilirlik, Metinlerarasılık.

A Review on Octavio Paz's Literary Approach and Thoughts about Translation

Abstract

The purpose of this study is to discuss the thoughts of Octavio Paz, a Mexican poet, about translation in the light of his article titled "Translation: Literature and Letters." Seeing the act of translation as a trans-linguistic act of creation; Paz expressed his thoughts about the concept of translation in his texts through certain concepts (such as equivalence, endenization, alienation), which have frequently been subject to translation debates from past to present. In the first stage of the study, the life of Octavio Paz is briefly discussed; in the second part, his thoughts about literature are evaluated; and in the third part, his viewpoint on literary translation is centered upon in the light of his article titled "Translation: Literature and Letters." As a result of the study, it was concluded that the thoughts of the poet about literature had greatly been influenced by his life experiences and there were parallelisms between his thoughts about literature and his thoughts about literary translation.

Keywords: Octavio Paz, Literary Translation, Translation Universals, Translator Studies, Rewriting, Translatability, Intertextuality.

Giriş

1990 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Meksikalı şair Octavio Paz, tam adıyla Octavio Paz Lozano, 20. yüzyılın öncü şairlerinden biri sayılmaktadır. Gerek yaşadığı dönemdeki siyasal, ekonomik, kültürel koşulların izlerini taşıyan eserleri gerekse kullandığı dil ve geliştirdiği biçem, şairi Latin Amerika yazını için son derece önemli bir figüre dönüştürmektedir.

Siyasal düşüncelerini özgür bir biçimde ortaya koymak ve toplumda yaşayan insanları aydınlatmak için yazını bir araç olarak gören Paz, şiirlerinde Meksika'daki yerli kültüre ait dilsel ve kültürel unsurlara yer vererek, Meksika kültürünün diğer yazın ve kültür dizgelerindeki temsiliyetine katkı sağlamıştır.

Özellikle sömürgecilik dönemi ile sömürgecilik sonrası dönem arasındaki siyasal ve kültürel farklılıklara odaklanan şair, eserlerinde Meksika toplumunun geçmişten bugüne varoluşsal sıkıntılarını ve özünü bulma öyküsünü eserlerinde ele almıştır. Meksika toplumu içerisinde bireylerin yaşadığı ikilemleri de eserlerine yansıtan Paz, halkın kendini açık bir biçimde ifade etme yolu olarak değerlendirdiği yerel söyleyışlere şiirlerinde sık sık yer vermiştir. Bunu yaparken de ikili karşıtlıklara başvurduğu fark edilmektedir.

Bir düşünce ve yazın figürü olarak Octavio Paz, yaşamı boyunca ellinin üzerinde şiir ve deneme kitabı yazmış, birçok Fransız şairin şiirlerini (Apollinaire, Andre Breton, Gerard Nerval vb.) İspanyolcaya çevirmiştir. Denemelerinde yer verdiği düşünceleri sayesinde Latin Amerika yazın camiası içerisinde yazın ile toplum, yazın ile felsefe, yazın ile siyaset konularında tartışma ortamının oluşmasına ve yazınsal anlamda yeni ufuklar açılmasına ortam hazırlamıştır. Çevirileri yoluyla da 20. yüzyılda Avrupa yazınına damga vuran birçok Fransız şairin Latin Amerika yazın çevresi tarafından tanınmasının yolunu açmıştır. Eserlerinde toplumsal sorunların yanı sıra bireysel sorunlara da odaklanması, toplumun aydınlanması konusunda öncü bir rol üstlenmesi, bunu yaparken benimsediği tarihselci yaklaşım, Paz'ı modernist yazın geleneğine yakınlaştırmaktadır.

Octavio Paz'ın yaşam deneyimlerinden ve yazına bakış açısından hareketle yapılan bu çalışmanın birinci aşamasında, Octavio Paz'ın yazına ilişkin düşüncelerinin de temelini oluşturan yaşam deneyimleri ele alınacaktır.

Paz'ın yazına ilişkin görüşlerine odaklanan ikinci aşamada, şairin yaşam deneyimleri ile yazına ilişkin görüşleri arasındaki bağlantıları ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu hususta, şairin yazın, şiir ve yazma eylemi ekseninde yazdığı düşünce yazılarından hareketle yazınsal yaklaşımına dair bir çerçeve çizilecektir.

Çalışmanın üçüncü aşamasında ise, Paz'ın çeviri eylemine ilişkin görüşlerine yer verilecek, şairin yazınsal yaklaşımı ile çeviri eylemine ilişkin görüşleri arasındaki bağlantılar tartışmaya açılacaktır. Bu sayede, şairin

yaşam deneyimlerinden temelini alan yazınsal yaklaşımı ile çeviriye ilişkin görüşlerinin koşutluk gösterip göstermediği tespit edilmiş olacaktır.

Octavio Paz'ın Yaşamı

Şair, yazın eleştirmeni, araştırmacı, gazeteci ve diplomat Octavio Paz, varlıklı bir Meksikalı ailenin çocuğu olarak 1914 yılında dünyaya gelmiştir. Babasının çoğunlukla evden uzakta olması dolayısıyla, büyükbabasıyla yaşamaya başlayan şair, büyükbabasının o dönem şartlarında ileri düzey sayılan kütüphanesi sayesinde çocuk yaşlarındayken kitap okumaya merak salmıştır (Fein, 1986, s. 2).

Paz, babasının avukatlığını yaptığı, diktatörlük karşıtı Emiliano Zapata'nın öldürülmesinden sonra ailesiyle birlikte gittiği Los Angeles şehrinde iki sene yaşamak durumunda kalır. Burada kaldığı süre zarfında ana okulunda eğitimine devam etse de, İngilizce bilmediği için sınıf arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlanmış ve içe kapanık bir çocuğa dönüşmüştür. Aile, 1922 yılında Los Angeles'tan Meksika'ya dönse de, şair o dönemde yaşadıklarını bir türlü aklından çıkaramaz. Paz, Amerika'da yaşadıklarını, La Malinche'nin Meksika toplumundan aforoz edilmesiyle özdeşleştirerek, *El laberinto de la soledad* (The Labyrinth of Solitude [Yalnızlık Dolambacı], 1950) başlıklı eserini yazar (Cypess, 2012, s. 58).

Meksika'ya döndükten sonra ilkokula başlayan şair, bir yandan da İngilizce öğrenmeyi sürdürmüştü; bu sayede erken yaşlardan itibaren kendini çokdilli yetiştirme imkânı bulmuştur. 1932 yılında üniversiteye başladıktan sonra, Paz, orada tanıştığı arkadaşlarıyla birlikte *Barandal* (Handrail [Korkuluk]) adlı bir dergi çıkarır. Yazma eylemini boş zamanları değerlendirme aracı olarak gören Paz, bu dönemde yazdığı şiirleri 1933 yılında ilk şiir kitabı olan *Luna silvestre* (Wild Moon [Gümüş Ay]) ile kitaplaştırmıştır (Fein, 1986, s. 2). 1930'lu yılların ortalarından itibaren Meksika'da sağcı hükümetin baskısı artınca sol hareketle yakınlaşan Paz, bu dönemdeki siyasal düşüncelerinden izler taşıyan şiirlerini 1936 yılında *No pasarán!* (They shall not pass [Faşizme geçit yok]) başlıklı kitapta bir araya getirir (Caistor, 2007, s. 30).

Politik hareketteki etkinliği günden güne artan Paz, 1937 yılında okulu bırakıp yoksul ailelerin ve köylülerin çocuklarına eğitim vermek üzere Merida şehrine taşınır. Burada, köylülerin zor yaşam koşullarına ve köylüler ile toprak ağaları arasındaki gerilime şahitlik eder (Cypess, 2012, s. 87). 1938 yılında Uluslararası Yazarlar Kongresi'ne katılmak üzere İspanya'ya gittiğinde de, iç savaşın hüküm sürdüğü ülkede halk hareketini gözlemleme olanağı bulur. Merida'da yaşayan Meksikalı köylülere dair izlenimleriyle İspanya İç Savaşı'nda diktatörlüğe karşı savaşıyan halka ilişkin gözlemlerini harmanlayarak, *Bajo tu clara sombra y otros poemas sobre España* (Beneath Your Clear Shadow and Other Poems [Senin Aydınlik Gölğinde ve Diğer Şiirler], 1937) başlıklı kitabını yayınlar (Caistor, 2007, s. 40).

1943 yılında Guggenheim'dan aldığı bursla Kaliforniya Üniversitesi'nde İngiliz-Amerikan şiiri konusunda eğitim alma hakkı kazanan şair, ülkesine

döndükten sonra diplomatlık görevine seçilmiş; 1946 yılında ilk görev yeri olan Paris'e gönderilmiştir. 1951 yılına kadar kaldığı Paris'te Jean Paul Sartre, Albert Camus gibi isimlerin varoluşçu tarzdaki eserlerinden derinden etkilenen şair, varlık/yokluk, bilinç/bilinçdışı, hayal gücü/mantık gibi ikili karşıtlıkları odağına alan şiirler yazmaya başlar (Philips, 2002, s. 27). 1949 yılında yayınladığı *Libertad bajo palabra* (Freedom under the Word [Özgürlük Andı]) başlıklı şiir kitabında hem bu dönemin etkilerini taşıyan şiirlerine hem de sürrealist şiir denemelerine yer vermiştir (Wilson, 2002, s. 48).

Tokyo ve Cenevre'de kısa süre ataşelik yaptıktan sonra 1954 yılında Meksika'ya dönen şair, 1957 yılında, Aztek takviminden etkilenerek yazdığı, "köklere dönüşü simgeleyen" *Piedra de Sol* (Sunstone [Güneş Taşı]) adlı şiir kitabını yayınladı (Selnes, 2005, s. 555). Tek şiirden oluşan kitap, eleştirmenler tarafından hala Octavio Paz'ın en iyi kitaplarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Şair, 1962 yılında büyükelçi olarak gittiği Hindistan'da da Hindu felsefesi, Budist düşüncesi ve sözlü şiir geleneğiyle tanışır. Budizm'in ve Hinduizm'in ezoterik dünya görüşü ile varoluşçuluğa ilişkin düşüncelerini bir araya getiren Paz, bu dönemin etkilerini taşıyan şiirlerini, 1969 yılında *Ladera este* (Eastern Slope [Doğu Bayırı]) ve 1974 yılında *El mono gramático* (The Monkey Grammarian [Maymun Dili]) isimleriyle kitaplaştırmıştır (Selnes, 2005, s. 559).

Octavio Paz, 1968 yılında ulusal grev ilan eden işçi ve öğrencilerin katılımıyla düzenlenen protestoda üç yüz kişinin öldürülmesi sonucu diplomatlık görevinden istifa etmiştir (Cypess, 2012, s. 3). Görevinden ayrıldıktan sonra Amerika'ya giden şair, 1969'dan 1975'e kadar Cambridge, Cornell ve Harvard gibi prestijli Amerikan üniversitelerinde dersler verir. Bu derslerin notlarını ise 1972 yılında *Los hijos del limo* (Children of the Mire [Bataklık Çocukları]) başlığıyla kitaplaştırmıştır (Alazraki, 2002, s. 157). Yine bu dönemde, Gerard Nerval, Mallarme, Apollinaire ve Andre Breton gibi Fransız şairlerden yaptığı çevirileri *Versiones y Diversiones* (Versions and Diversions [Birleşme ve Ayrılıklar], 1974) başlıklı kitapta toplu olarak yayınlamıştır (Caistor, 2007, s. 138).

Şair, 1980'li yıllarda, editörlüğünü yaptığı *Vuelta* (Plural [Çoğul]) dergisinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır (Duran, 2002, s. 193). 1987 yılında toplu şiirleri (1957-1987 yılları arasında yazdığı şiirler) yayımlandıktan sonra, Paz, 1990 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanır. Şairin 1998 yılındaki ölümüyle, dergi de yayın hayatına son verir. Octavio Paz, ölümünden sonra, şiir, deneme, eleştiri türünde yazdığı onlarca kitabı ardında bırakmıştır.

Octavio Paz'ın Yazın Üzerine Görüşleri

Octavio Paz, yaşamı boyunca dünyanın farklı bölgelerinde yaşamış; çeşitli kültürleri gözlemleme, birbirinden son derece farklı yazın geleneklerine dair bilgi edinme ve yeni yazın çevreleriyle etkileşime geçme fırsatı bulmuştur. Bunun sonucunda da, zengin bir kültürel temel edinmiş, güçlü bir yazın

yaklaşımı geliştirmiştir. Bu başlık altında, yazarın deneme türündeki eserlerinde yer verdiği yazınla ilişkili görüşlerinden hareketle, yazın dünyasına dair yaklaşımı değerlendirilecektir.

Şairin deneme türünde yazdığı ilk eser, 1950 yılında yayınlanan *El laberinto de la soledad* (The Labyrinth of Solitude [Yalnızlık Dolambacı]) başlıklı kitabıdır. Şair, Meksika'nın sömürge geçmişinden kendi yaşadığı döneme kadar olan zaman zarfında ülke tarihi için önemli sayılabilecek olaylar üzerine kendi düşüncelerini yansıtan denemelerini bu kitapta bir araya getirmiştir. Kitap, *Yalnızlık Dolambacı* (The Labyrinth of Solitude), *La Malinche'nin Oğulları* (The Sons of La Malinche), *Fetih ve Sömürgecilik* (The Conquest and Colonialism), *Bağımsızlıktan Devrime* (From Independence to Revolution), *Meksikalı Entelektüeller* (The Mexican Intelligentsia), *Olimpiyatlar ve Tlatelolco Olayı* (Olympics and Tlatelolco) ve *Meksika ile ABD* (Mexico and the United States) gibi deneme türünde kaleme alınmış yazılardan oluşmaktadır. Şairin kitap içerisinde odaklandığı en önemli sorunsal, tarih ile yazın arasındaki ilişkidir. Yazın eserlerini değerlendirirken, tarihselci düşünce ile dil temelli yaklaşım arasındaki ikileme vurgu yapan Octavio Paz'a göre, "şiir dili ve tarihi aşsa da, tarih ve dil onun için en gerekli malzemelerdir" (1950 [1985], s. 151). Bu alıntı, yazın eserlerinde dönemsel koşulların yansıtılmasına çok fazla önem atfeden tarihselci yaklaşımla, yazın eserlerinin dilsel niteliklerini her şeyin üstünde tutan dil temelli görüşlerin Paz tarafından reddedildiğini göstermektedir. Gerçekten de, Paz, bir yandan, şiirde tarihsel olaylara dair izler aramanın, anlam zenginliğini kısıtladığını ve indirgemeci bir eleştiri anlayışını beraberinde getirdiğini öne sürerken, diğer yandan, altında sağlam bir toplumsal zemin olmayan şiirin boşluktan ibaret olduğunu belirtir. Bu durum, Paz'ın hem toplumcu gerçekçiliği hem de yenilikçi dil yaklaşımını benimsediğini ortaya koymaktadır.

Şair, 1956 yılında yayınladığı *El arco y la lira* (The Bow and the Lyre (Yay ve Lir) başlıklı kitabında ise şiirde dil ve ritim kullanımı, düzyazı ile şiir arasındaki ilişki, imge, ilham, şiir ile tarih arasındaki bağlantılar gibi doğrudan şiir türüyle ilişkili konulara odaklanmıştır. Bu kitapta Paz'ın yazın eserlerine dair düşüncelerinde toplumcu gerçekçi yanın ağır bastığı fark edilmektedir. Şiirde sadece ritme ve sese yer veren ve anlamı ikinci plana atan şairlerin eserlerinde ahenk yaratma konusunda başarısız olduklarının altını çizen Paz'a göre, "Bugün şiir anlamın yıkılması değil, anlam arayışıdır. Bugün anlam kavramına dair çok şey bilmiyoruz çünkü önem verilen nokta, ne söylendiği değil, onun da ötesinde, güçlülükle hissedilir olan bir anlayış yaratmak" (Paz, 1956 [2009], s. 260). Bu alıntıda, şiirinde yalnızca biçimi ve ses ahengini önemseyen şairlerin, Paz tarafından şiirin özünden kopmakla eleştirildiği görülmektedir. Bunun altında, modernist şiir anlayışının beraberinde getirdiği dilsel yenilik düşüncesine şair tarafından yapılan eleştiriler yatar. Paz, "modernist sanatın, ilkelik, bilinçdışı, bilinmezlik gibi olgulara savaş açtığını," belirterek, "modernist görüşün kiliselerdekine benzer bir 'kutsal' yarattığını" öne sürer (a.g.e. s. 102). Bu durum, birçok

yazın eleştirmeni tarafından Latin Amerika'nın en önemli modernist şairi sayılan Paz'ın, modernist anlayışa yönelttiği eleştirilere de temel oluşturmaktadır. 1950'li yıllarda yazdığı her iki deneme kitabında yer verdiği görüşler göz önünde tutulduğunda, modernist anlayışla arasına mesafe koysa da, şairin yazın ve yazın eleştirisini toplumcu gerçekçi bir temel üzerine inşa ettiği sonucuna ulaşılabilir.

Şairin deneme türündeki yazılarından oluşan bir sonraki kitabı *Corriente alterna* (Alternating Current [Dalgalı Akıntı]) adıyla 1967 yılında yayınlanmıştır. Paz, bu kitap içerisinde, yazın ile sanat arasındaki ilişki, Batı sanatında doğanın konumu, sanatçıların doğaya bakış açısı, sanatın gündelik yaşamdaki yeri, sanat ile ahlak ve siyaset arasındaki ilişki gibi sorunlara odaklanmıştır. Yazını toplumla ilişkilendiren ancak toplumla sınırlı tutmayan Octavio Paz'a göre, "Yazın, iletişim biçimi olmasa da, hatta bunun tam tersi bir duruma sahip olsa da, çelişkiler yumağını andıran iletişim ürünlerinden biridir" (1967 [1983], s. 39). Bu alıntıdan hareketle, Paz'ın yazın eserlerini bireyler arasında etkileşimi gerçekleştiren birer iletişim biçimi olarak değerlendirdiği söylenebilir. Paz, bu düşüncüyü, kitabın ilerleyen kısmında şu örnekle açıklar: "Bir kavanoz, içeriğinde ne olduğuyla değil, işleviyle veya anlamıyla tanımlanır: Yazı, sözcükleri içerir, ama aynı zamanda numaraları, müzik notalarını ve diğer şeyleri de kapsar. Daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse, yazı bir şeyi içine almaz: Onu görünür kılar" (a.g.e. s. 157). Şair, bu alıntıda, yazının yaşama dair birçok unsuru doğal bir biçimde içinde barındırdığını; içerikteki olguları gündelik yaşamda daha da görünür kılan yazın eserlerinin, yazarı ve okuru sarıp sarmalayan bir gerçeklik yarattığının altını çizmektedir. Bu açıdan, Paz'ın, yazınsal eserleri köklerini toplumdan alan birer ürün olarak konumlandığı ve okuru toplumdaki sorunlara dair bilgilendirme bağlamında yazın dizgesini bir araç olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu türden bir araçsallaştırma durumu, şairin, 1960'lı yıllarda yazdığı denemelerinde de toplumcu gerçekçi yazın eleştirisi yaklaşımını benimsediğinin göstergesidir.

Şairin başka bir deneme kitabı da *Los hijos del limo* (Children of the Mire [Bataklik Çocukları]) başlığıyla 1974 yılında yayınlanmıştır. Romantik dönemden avangart döneme kadar çeşitli yazın akımlarının şiire ve yazına yaklaşımına yer verilen kitapta, geleneksel şiirden deneysel şiire kadar farklı yazın yaklaşımları değerlendirilmiştir. Paz, şiirin yazıldığı dönemde sona ermediğini, yazılı olarak çağdan çağa aktarılırken de yeniden yazıldığını öne sürmüştü ve yazına bakış açısının toplumsal düzen ve yaşam koşullarından ayrılmayacağını belirtmiştir (1974 [1975], s. vii). Octavio Paz'ın bu durumla bağlantılı en temel tartışması, yazın dünyasının bağımsızlığı çevresinde gelişmektedir. Sanatsal değerlerle yazının birbirinden ayrılması sonucu sanatın bir nesne haline geldiğini ileri süren Paz, "bu sayede modernist yazının eleştirel bir yazına dönüşerek, dil ve anlamı merkeze aldığı ve nesnel bir dünya görüşü ortaya koyduğunun" altını çizer (a.g.e. s. 32). Gerçekten de, modernist bakış açısı, sanatı ve yazını eleştirmek için birtakım

nesnel ölçütler ortaya koyarak (biçem, biçim, sesletim, uyak vb.) yazın eleştirisinin olgunlaşması için gerekli zemini oluşturmuştur. Octavio Paz'ın "bir yazının başka yazınlarla ilişkili olan bir dil olduğu" şeklindeki görüşü (a.g.e. s. 120-121), bir yazın eserini tek başına değerlendirmek yerine, başka dillerdeki yazın eserleriyle ilişkileri doğrultusunda inceleme yaklaşımını beraberinde getirerek, nesnellik ölçütlerini tamamlayıcı bir nitelik kazanmıştır. Şair bu görüşüne dayanarak "bir şairin bir yazın eserini kaleme alan kişi olmadığına, yalnızca bir metne akan farklı sesleri damıtarak eseri inşa eden kişi olduğuna" vurgu yapar (a.g.e. s. 160). Şairin burada yer verdiği düşünce, yazın figürlerinin toplumsal koşulları esere yansıtan kişiler olduğu şeklindeki modernist yaklaşımla da koşutluk gösterir. Bu durum, şairin 1970'li yıllarda da modernist görüşe yakın bir eleştirel temelde ilerlediğini ortaya koymaktadır.

1990 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Octavio Paz'ın, ödülü aldıktan sonra yaptığı *In Search of the Present* (Bugünü Ararken) başlıklı konuşmasında da modernist yazın yaklaşımının izleri olduğu göze çarpar. Yaptığı konuşmada, "dillerin bir ana toprakta doğduğunu, yazın evrenlerinin de tarihten beslendiğini" belirten şair, "özellikle Kuzey Amerika ve Güney Amerika kıtalarında faal olan yazın dizgelerinin, yazınsaldan ziyade ideolojik özellik taşıyan, çok ulusluluk ile doğuştancılık ve Avrupalılık ile Amerikancılık arasında sıkışma halinden doğan bir çatışmadan beslendiğini" öne sürmüştür (1990 [1991], s. 14). Şairin bu yorumu, yazın eserlerinin ortaya çıkışında ve yazın dizgesinin gelişmesinde siyasal ve tarihsel koşulları önelediğini ortaya koymaktadır. Yazın eserlerinin ortaya çıkışını birtakım çatışmalara dayandırması ise, şairin modernist anlayıştan kopmadığını gözler önüne serer. Bununla birlikte, yazın dünyası ile ilgili görüşlerini çok ulusluluk ile doğuştancılık, Avrupalılık ile Amerikancılık gibi ikili karşıtlıklara dayandırması, bu durumu tamamlar niteliktedir. Octavio Paz, konuşmanın başka bir kısmında, modernist yaklaşım ile kendi yazma deneyimi arasında şöyle bir ilişki olduğuna dikkat çeker (a.g.e. s. 17):

"Yazdığım yıllarda, nedenini merak etmeden yazdım. Yazmak, benim için bugüne açılan kapıydı. Ülkeme ve yaşadığım yüzyıla ait olmak istedim. Bu takıntı daha sonra sabit bir düşünce haline aldı. Modern bir şair olmak istiyordum. Modernlik arayışım böylece başlamış oldu."

Yukarıdaki alıntı, şairin ömrü boyunca modernist bir yazın yaklaşımı benimsediğine dair itiraf niteliği taşımaktadır. Hem ülkesine hem de yaşadığı yüzyıla karşı kendini sorumlu hissettiğini belirten şair, modernlik arayışının temelinde bugüne ulaşma arzusunun olduğunun da altını çizer. Bu bağlamda, insanlığa karşı duyduğu sorumluluk hissi ve son derece insani bir olgu olarak algılanabilecek gelecek kuşaklara ulaşma arzusunun, modernizmin şairin yaşamındaki iki temel yansıması olduğu söylenebilir.

Yapılan değerlendirmeler ışığında, Meksikalı şair Octavio Paz'ın, gerek yaşamı ve topluma olan yaklaşımı, gerekse yazına ilişkin görüşleriyle 21.

yüzyılın önde gelen modernist şairleri arasına adını yazdırarak yazın serüvenini tamamladığı çıkarımı yapılabilir.

“Söz Sanatı Ve Söze Bağlılık Açısından Çeviri”

1979 yılında “Traduccion: Literature y literalidad” başlığıyla yayınlanan yazı içerisinde, Octavio Paz, evrensellik, kültürel aktarım aracı olarak çeviri, sözcüğü sözcüğüne çeviri, eşdeğerlik, yeniden yazma gibi konuları ele almış; şiir çevirisi özelinde bu konulara dair görüşlerini gözlemleriyle birleştirmiştir. Bu başlık altında, yazı içerisindeki ana hat kavramlar incelenecek; şairin bu kavramlara ilişkin düşünceleri, çeviri alanında çalışma yürüten araştırmacıların görüşleri ekseninde tartışmaya açılacaktır.

Octavio Paz'ın yazı içerisinde tartışmaya açtığı ilk konu, çeviri ile evrensellik arasındaki ilişkidir. Çeviri yoluyla diller arasındaki sınırların ortadan kalktığını savunan şaire göre, “çeviri, dillerin çokluğuna evrensel boyutta anlaşılabilir olma kavramıyla yanıt vermektedir” (1984 [2008], s. 97). Çevirmenlerin kaynak metni erek dile aktarmalarıyla birlikte, ulusal yazın unsurlarının evrenselleştiği ve dünya yazını dizgesinde söz konusu ulusal unsurların görünürlük kazandığı düşünülebilir. Metinler çevrildikten sonra dünya yazın dizgesi içerisinde seyahatlerine başladığında, başka yazın dizgelerinde eser veren yazarlara da ilham verir, ulusal yazına ait unsurları diğer yazın dizgelerine taşıyarak yaygınlaşmasını sağlar ve onların evrenselleşmesine temel oluşturur. Bu açıdan, çeviri metinlerin etkilerinin yalnızca dilsel boyutla sınırlı olmadığı, erek yazın dizgesiyle birlikte, erek kültürü de etkilediği söylenebilir. Çalışmalarında çeviri evrensellerini ele alan araştırmacılar, her türden metinde karşılaşılan kaynak kültür ve yazın dizgesine ait (metinsel, kültürel, dilsel, toplumsal, tarihsel vb.) izlerin çeviriler yoluyla erek dile ve kültüre taşındıktan sonra, erek yazın dizgesinin paydaşları (okur, yazar, yayınevleri vb.) tarafından zaman içerisinde içselleştirildiğini, sonraki yazınsal eserlerde de yansımaları olduğunu belirtir (Baker, 1993; Laviosa-Braithwaite, 2001; Malmkjær, 2005; Chesterman, 2010). Gerçekten de, bir metindeki yazınsal unsurları başka metinlerde de görmek mümkündür. Bu durum, çevirinin kültürel unsurları aktarmada bir aracı konumunda olduğunun göstergesidir.

Paz'ın odaklandığı ikinci konu, yabancılaştırıcı çeviri anlayışıdır. Çevirinin kaynak kültüre özgü kültürel özellikleri ve farklılıkları yansıtmaya atıfta bulunan Octavio Paz'a göre, “artık çeviri, sonuçta tüm insanların özdeşliğini ortaya koyma ereğini bir yana atarak, insanları birbirinden ayıran özelliklerin taşıyıcısı olmuştur” (1984 [2008], s. 98). Çevirinin farklı kültürlerin taşıyıcısı olarak görülmesi, kültürleri temsil etmede ona öncü bir rol kazandırır. Her çeviri metin, kaynak kültürün paydaşlarından biri olan çevirmenin kaynak ve erek kültüre ait düşüncelerinden izler taşır. Bu bakımdan, çeviri metnin, yalnızca erek yazın dizgesinde bir kültüre ilişkin temsiliyet yaratmakla kalmadığı, aynı zamanda, çevirmenleri de görünür kılarak çevirmen algısını iyi yönde değiştirdiği düşünülebilir. Yabancılaştırıcı çeviri üzerine çalışmalar yürüten araştırmacılar da, çeviri

metinlerde kaynak kültür ve erek kültür arasındaki boşluğun mümkün olduğu kadar geniş tutularak, kaynak kültür öğelerinin erek okura ulaştırıldığını, bu sayede kaynak kültüre ait bir temsiliyet yaratıldığını vurgular (Venuti, 1995; Berman, 2000; Snell-Hornby, 2006). Bu açıdan, Paz'ın görüşleri ile sonraki yıllarda yabancılaştırma üzerine çalışmalar yürüten araştırmacıların bakış açısı arasında benzerlik olduğu fark edilmektedir.

Şairin odaklandığı diğer bir konu, eşdeğerlik kavramından hareketle çeviri ile yeniden yazma eylemi arasında kurduğu ilişkidir. Çeviri eylemi olarak görmediği sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışını eleştiren Paz, “çevirinin, her zaman – yalnızca anlamı aktarmayı amaçlayan bilimsel çeviriler de dahil olmak üzere – özgün metnin dönüştürülmesini içerdiğini,” vurgular (1984 [2008], s. 99). Bu alıntı, Paz'ın çeviriyi çevirmenin zihninde başka bir metne dönüşen bir olgu olarak değerlendirdiğini ortaya koyar. Şairin çeviriye ilişkin bu düşüncesi, kültürel dönemeçle birlikte çeviribilim alanında tartışma konularından biri haline gelen yeniden yazma kavramıyla da koşutluk gösterir. Çalışmalarında yeniden yazma kavramını ele alan araştırmacılar, çevirmenin öznelliğinden ve kültürel öğelerin yorumsal niteliğinden hareketle, her çeviri eyleminin bir tür yeniden yazma olduğunu vurgular (Bassnett & Lefevere 1990; Lefevere, 1992; Venuti, 1998; Tymoczko, 2004). Bu noktada, yeniden yazma kavramı, kaynak ve erek kültüre ait bağlamsal özelliklere, çevirmenin yaratıcılığına, çeviri metnin kültürlerarasılığına ve özgünlüğüne dayalı bir eylem olarak kavramsallaştırılabilir. Bu açıdan, Paz'ın ele aldığı haliyle, çeviri eylemi, bir yeniden yazma olarak konumlandırılabilir.

Paz'ın tartıştığı konulardan biri de, çevrilebilirlik kavramıdır. Çeviri eylemini daha çok anlamsal düzeyde bir aktarım olarak gören şair “sözcük dizileri değişse de, bağlam, duygu ve anlamlar birbiriyle benzer, bu da şiiri tek başına çevrilebilir kılar” şeklinde bir düşünceye sahiptir (1984 [2008], s. 100). Bu alıntıdan hareketle, metnin duygulanım koşullarının, bağlamsal özelliklerinin ve anlamsal unsurlarının kültürler değişse bile, insani deneyimlerin benzerlik taşımasından ötürü çevrilebilirliği beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılabilir. Çevrilebilirlik/çevrilemezlik üzerine çalışmalar yürüten araştırmacılar da, her metnin erek kültür açısından özgün bir metin olduğu sorunsal odağında, çeviri eylemini dilsel eşdeğerlikleri bulmakla sınırlandırmaz, her türden metnin hem çevirmen hem de okur için yeni bir okuma deneyimi olduğunu belirterek, alımlamada öne çıkan özneliliğin çevrilebilirliğe de zemin hazırladığını öne sürer (van den Broeck, 1981; Vinay & Darbelnet, 1995; Turk & Pym, 2001; O-Brien, 2005). Bu açıdan, diller arasında yapısal benzerlikler olmasından ziyade, kaynak metne ait anlamsal ve bağlamsal unsurların erek dilde uygun karşılığı bulmasının çeviriyi mümkün kıldığı fark edilmektedir. Bu bakımdan, Paz'ın görüşleri ile çevrilebilirlik/çevrilemezlik üzerine çalışmalar yürüten araştırmacıların bakış açısında koşutluk olduğu göze çarpar.

Paz'ın yazı içerisinde ele aldığı başka bir konu da, çeviri eylemi ile çevirmen arasındaki ilişkidir. Değişen koşullar ve ilerleyen teknolojiye göndermede bulunan Paz'a göre, "çeviri, ağırlık noktası – varlığı kesinlikle gerekli dil bilgilerinin yanı sıra – çevirmenin girişim gücünde yatan bir iştir. Bu işin, insanlarca programlanan bir aygıt ya da sözcüklerin içine gömülmüş bir insan tarafından yapılması, durumu değiştirmez" (1984 [2008], s. 102). Yukarıdaki alıntı, Paz'ın, çeviriyi insan merkezli bir eylem olarak gördüğünü, bundan dolayı, makine tarafından da yapılsa, insanlar tarafından gerçekleştirildiğini düşündüğünü gösterir. Çevirmen üzerine çalışmalar yürüten araştırmacılar, çevirmeni farklı duyarlıkları ve dilsel ve bilişsel becerileri olan bir özne olarak çeviri eylemi içerisinde konumlandırır; tarih boyunca farklı yazın türlerinde (roman, öykü, şiir, tiyatro, vb.) ve özel alanlarda (tıp, hukuk, iktisat, vb.) bilgiyi oluşturan ve inşa eden bireyler olarak ele alır (Pym, 1998; Cronin, 2003; Wolf & Fukari, 2007; Chesterman, 2009). Bu durumda, çevirmen, toplumlar arasında bilgi köprüsü kuran, bilginin birikmesine katkı sağlayarak, insanlık tarihinin ilerlemesine temel oluşturan bir birey olarak karşımızda durur. Bu açıdan, Paz'ın görüşleri ile çevirmen odaklı çalışmalar yürüten araştırmacıların düşünceleri arasında büyük oranda benzerlik olduğu fark edilmektedir.

Octavio Paz'ın odaklandığı başka bir konu ise, çevirinin farklı yazın eserleri arasında bağ kurma potansiyelidir. Çeviri eylemini, metinlerarasılığı ve kültürlerarasılığı gerçekleştiren bir eylem olarak konumlandıran Paz'a göre, "her yapıt, başka dillerdeki öteki yapıtlara bağlantılı olarak doğar, yaşamını da yine bu bağıntı içerisinde sürdürür. Böylece gerek dillerin çeşitliliği, gerekse yapıtların biricikliği, giderilmesi olanaksız bir yabancılığın ya da anlama olanaksızlığının varlığını değil, bunun tam tersini kanıtlar: Karşıtlıklardan, karşılıklı ilişkilerden, birleşmelerden ve ayrılmalardan oluşma bağıntılardan kaynaklanan bir dünyadır söz konusu olan" (1984 [2008], s. 104). Paz, yukarıdaki alıntıda, farklı yazın dizgelerindeki yazarların, tanışmasalar bile, çeviri aracılığıyla farklı dillere aktarılan yazınsal eserler sayesinde birbirinden etkilenebileceğini öne sürmektedir. Bu durum, geçmişten günümüze farklı yazın dizgelerinde verilen eserlerden izler taşıyan yazın eserini tek bir yazın dizgesine ait olmaktan çıkarır ve melez metne dönüştürür. Bu melezleşme, yalnızca eserlerle sınırlı değildir, dünya yazını okuyan okurun, çevirmenin, yazarların değer yargılarında ve düşünme biçiminde de kendini gösterir. Metinlerarasılık kavramını merkez alan çalışmalar yürüten araştırmacılar, çeviri metinlerde hem kaynak yazın dizgesindeki eserlerin hem de erek yazın dizgesindeki eserlerin izleri olduğundan hareketle, çeviri metinlerin erek yazın dizgesinde doğal bir konuma yerleşmesinde bu metinlerarası niteliğin rol oynadığını öne sürer (Neubert, 1992; Hermans, 2003; Venuti, 2009; Schaeffner, 2012). Bu bakımdan, Paz'ın metinlerarasılık görüşüyle koşutluk olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Sonuç

Çalışma sonucunda, Octavio Paz'ın yazına dair düşüncelerinde yaşamının doğrudan izleri olduğu görülmüştür. Yazını toplumu aydınlatmak ve halkın kültürel düzeyine katkıda bulunmak için araç olarak gören şair, çeviriye de yazın dizgeleri arasında metinlerarası ve kültürlerarası bağlar kuran, evrensel kültürün oluşmasına zemin hazırlayan bir eylem olarak ele aldığı fark edilmektedir. Bu bakımdan, çeviriye dair görüşlerinin yazına ilişkin düşüncelerinden beslendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, eğitimini ve çalışmalarını çeviri odağında sürdürmemiş olsa da, Octavio Paz'ın çeviriye ilişkin görüşlerinin sonraki yıllarda çeviri üzerine akademik çalışma yürüten araştırmacılar tarafından da desteklendiği sonucuna varılmıştır. Bu açıdan, şairin yazın dizgesinde yazma ve çeviri eylemlerine dair gözlemlerinin gerçekçi nitelik taşıdığı, verdikleri örneklerin çeviri üzerine görüşlerini desteklemede başarılı olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Alazraki, J. (2002). Octavio Paz—Poetry as coded silence. *Octavio Paz* (Harold Bloom, Ed.), 147-172. Philadelphia, ABD: Chelsea House Publishers.
- Baker, M. (1993). Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications. *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*, 233-250. Amsterdam, Hollanda; Philadelphia, ABD: John Benjamins.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. Londra, İngiltere: Printer Publishers.
- Berman, A. (2000). Translation and the trials of the foreign. *The Translation Studies Reader* (Lawrence Venuti, Ed.), 276-289. Londra, İngiltere; New York, ABD: Routledge.
- Caistor, N. (2007). *Octavio Paz*. Londra, İngiltere: Reaktion Books.
- Chesterman, A. (2009). The name and nature of translator studies. *Hermes* 42, 13-22.
- Chesterman, A. (2010). Why study translation universals? *Kiasm: Acta Translatologica Helsingiensia (ATH)* 1, 38-48.
- Cronin, M. (2003). *Translation and globalization*. Londra, İngiltere; New York, ABD: Routledge.
- Cypess, S. M. (2012). *Uncivil wars: Elena Garro, Octavio Paz, and the battle for cultural memory*. Teksas, ABD: University of Texas Press.

- Duran, M. (2002). Irony and Sympathy in 'Blanco' and 'Ladera este'. *Octavio Paz* (Harold Bloom, Ed.), 173-182. Philadelphia, ABD: Chelsea House Publishers.
- Fein, J. M. (1986). *Toward Octavio Paz: A reading of his major poems 1957-1976*. Kentucky, ABD: The University Press of Kentucky.
- Hermans, T. (2003). Translation, equivalence and intertextuality. *Wasafiri* 40, 39-41.
- Laviosa-Braithwaite, S. (2001). Universals of translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (Mona Baker, Ed.), 288-291. Londra, İngiltere; New York, ABD: Routledge.
- Lefevere, A. (1992) *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. Londra, İngiltere; New York, ABD: Routledge.
- Malmkjaer, K. (2005). Norms and nature in Translation Studies. *SYNAPS* 16, 13-19.
- Neubert, A. (1992). *Translation as text*. Ohio, ABD: Kent State University Press.
- O'Brien, S. (2004). Machine translatability and post-editing effort: How do they relate? *Translating and the Computer* 26.
- Paz, O. (1950 [1985]). *El laberinto de la soledad* (Lysander Kemp, Yara Milos, Rachel Philips Blash, Çev.). New York, ABD: Groove Press.
- Paz, O. (1956 [2009]). *El arco y la lira* (Çev: Ruth L. C. Simms). Austin, ABD: University of Texas Press.
- Paz, O. (1967 [1983]). *Corriente alterna* (Çev: Helen Lane). New York, ABD: Arcade Publishing.
- Paz, O. (1974 [1975]). *Los hijos del limo* (Çev: Rachel Philips). Massachusetts, ABD; Londra, İngiltere: Harvard University Press.
- Paz, O. (1984 [2008]). Söz Sanatı ve Söze Bağlılık Açısından Çeviri [Übersetzung: Wortkunst und Wörtlichkeit] (Çev. Ahmet Cemal). *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Paz, O. (1990 [1991]). *La búsqueda del presente* (Çev: Anthony Stanton). Inti: Revista de literatura hispánica 1, 32 içinde s. 13-22.
- Philips, R. (2002). The surrealist mode. *Octavio Paz* (Harold Bloom, Ed.), 25-46. Philadelphia, ABD: Chelsea House Publishers.
- Pym, A. & Turk, H. (2001). Translatability. *Encyclopedia of Translation Studies* (Mona Baker, Ed.), 273-277. Londra, İngiltere; New York, ABD: Routledge.
- Pym, A. (1998). *Method in translation history*. Manchester, İngiltere: St. Jerome Publishing.

- Schaeffner, C. (2012). Intercultural intertextuality as a translation phenomenon. *Perspectives* 20 (3), 345-364.
- Selnes, G. (2005). Octavio Paz and the end of modernism. *Neophilologus* 89, 549-562.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies: New paradigm or shifting viewpoints*. Amsterdam, Hollanda: John Benjamins Publishing Co.
- Tymoczko, M. (2004). *Translation in a postcolonial context: Early Irish literature in English translation*. Şangay, Çin: Shanghai Foreign Language Education Press.
- van den Broeck, R. (1981). The limits of translatability exemplified by metaphor translation. *Poetics Today* 2, 73-87.
- Venuti, L. (1995). *The translators' visibility: A history of translation*. Londra, İngiltere; New York, ABD: Routledge.
- Venuti, L. (2009). Translation, intertextuality, interpretation. *Romance Studies* 27 (3), 157-173.
- Venuti, L. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. Londra, İngiltere; New York, ABD: Routledge.
- Vinay, J.P. & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation* (Çev: J. C. Sager ve M. J. Hamel). Amsterdam, Hollanda: John Benjamins Publishing Co.
- Wilson, J. (2002). Mentalist poetics, the quest, 'fiesta' and other motifs. *Octavio Paz* (Harold Bloom, Ed.), 47-78. Philadelphia, ABD: Chelsea House Publishers.
- Wolf, M. & Fukari, A. (Ed.) (2007). *Constructing a sociology of translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

